

Nr 3, Katowice, 1 grudnia 2023 r. Pi tek

Wydanie wi teczne Instytutu im. Wojciecha Korfantego

REDAKCJA I ADMINISTRACJA Katowice ul. Teatralna 4, WYDAWCA Instytut im. Wojciecha Korfantego

KORFANTÓWKĄ

Pocztówka „Wesołych Świąt”. Przed 1936. Źródło: domena publiczna, Polona

WOJCIECH KORFANTY

CZŁOWIEK W MELONIKU

Wojciech Korfanty – pierwszy poseł ze Śląska do pruskiego Reichstagu i Landtagu, polityk, redaktor, mąż, przyjaciel, właściciel psa Moryca, człowiek kochający góry, a zwłaszcza Zakopane, w końcu doczekał się opracowań prywatnej sfery jego życia. Wystawa „Człowiek w Meloniku” oraz książka „Korfanty, jakiego nie znacie” są zwieńczeniem unikalnego projektu poznawania prywatnej sfery przywódcy III Powstania Śląskiego.

Korfanty często odwiedzał europejskie miasta, z którymi był mocno związany. Kochał Berlin, Paryż, Pragę. Zwiedzał słoneczną Italię. Korfantego poznajemy poprzez anegdoty, osobisty humor sytuacyjny, czy urokliwe smaczki z życia prywatnego.

Inspiracją do poprowadzenia narracji w wystawie, w jej sześciu planszach tematycznych (Wojciech Korfanty, Karolina & Józef, Słowiański Bóg, Korfantio triumphans, Dyktator, Starcie tytanów) była twórczość René Magritte’a. Zaprezentowane oryginalne wypowiedzi Korfantego, zdjęcia ze zbiorów muzealnych w kraju i za granicą, wycinki prasowe, prywatna korespondencja składają się na obraz człowieka o niezwykle silnej osobowości.

Prasa francuska o Wojciechu Korfantym w 1921 roku:

Korfanty to wysoki blondyn; z tymi swoimi włosami, zębami i niebieskimi oczami wygląda jakby śmiał się, nawet gdy wpada w złość. To człowiek o wielkiej, wręcz brutalnej energii. Przyjął mnie w piżamie, a pierwsze co zrobił, to podzielił się ze mną śniadaniem...

W ten żywiołowy sposób opisuje Korfantego w 1921 roku francuski korespondent „Le Matin”, Henry de Korab.

W innym wywiadzie, udzielonym dla specjalnego korespondenta Stéphane Aubac („Excelsior”), Korfanty podzielił się bardziej osobistą refleksją. Aubac pisał:

I dyktator zaczął mówić, nie tyle do mnie, ile do siebie, jakby robił rachunek sumienia, rozrachunek ze swoją przeszłością, trudną, burzliwą, burzliwą, pełną ryzyka i niebezpieczeństw.

Korfanty kontynuował swoją opowieść, stojąc przy otwartym oknie i spoglądając gdzieś daleko, poza horyzont gwarne miasta... Opowiadał:

– Urodziłem się na Górnym Śląsku... 23 kwietnia 1873 r. w Sadowie, koło Laury-Hutte [Huta Laura],

w powiecie Kattowitz. Mój ojciec był górnikiem. Chodziłem do gimnazjum w Kattowitz, ale Niemcy wyrzucili mnie przed maturą, za mówienie po polsku. Później, na uniwersytecie moi profesorowie próbowali mnie przekonać, żebym porzucił polskie przekonania i stał się Niemcem.

Słowa wypowiedziane wówczas przez profesorów mocno zapadły mu w pamięci i miały wpływ na dalszą drogę polityczną.

– Reszta jest ci znana – powiedział.

Korfanty podczas wywiadu dał się poznać z bardziej osobistej strony. Wspominał:

Moje przemówienia z mównicy Reichstagu były dość częste, a nawet głośne. To dlatego, że nie mam w zwyczaju ukrywać swoich myśli. «Mówię prawdę bez ogródek, w taki sposób, w jaki mi się podoba». W czasie wojny krzychałem do Niemców: «Przegracie walkę, wasza klęska jest nieunikniona». Zażądałem całkowitego oddania Polski.

Aleksandra Goniewicz

KORFANTY, JAKIEGO NIE ZNACIE

Publikacja będąca zbiorem krótkich opowiadań, anegdot, cytatów, zdjęć, nieznanych dotąd ciekawostek, które składają się na – bliższy w odczuwaniu – obraz Wojciecha Korfantego. Autorka przedstawiła polityka od jego prywatnej, bardziej emocjonalnej strony.

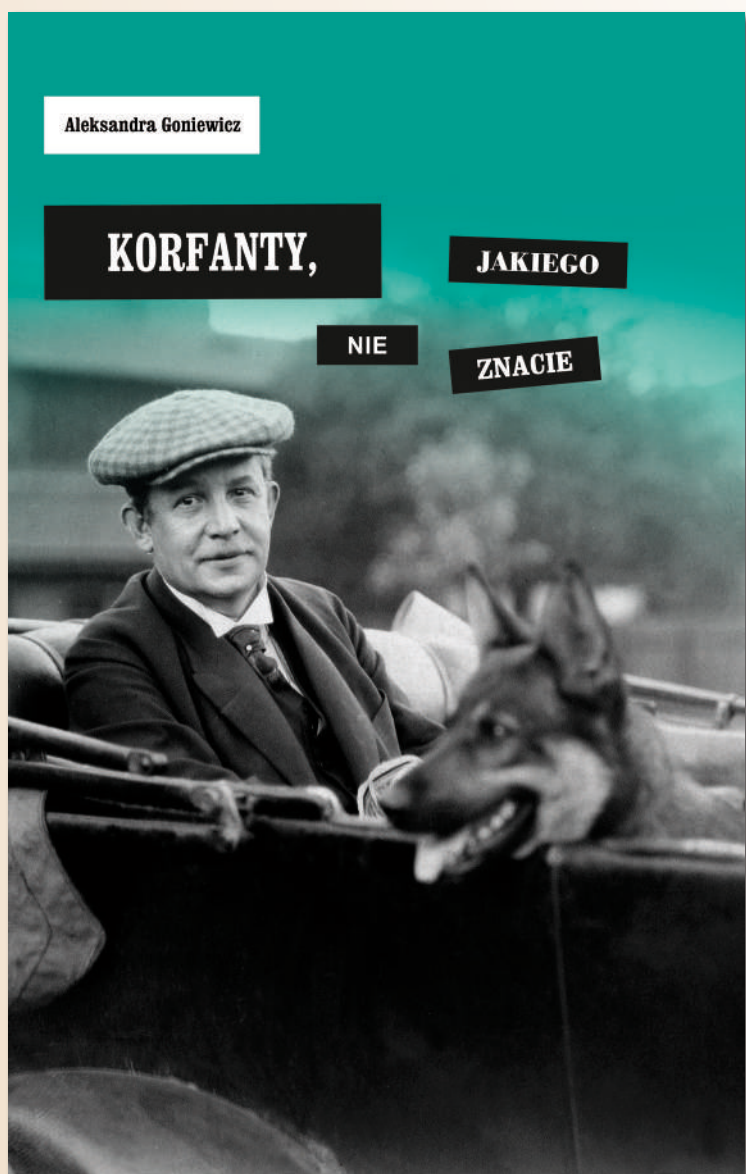
Bogaty materiał źródłowy w postaci prywatnej korespondencji do najbliższych współpracowników, rodziny, przyjaciół oraz fotografie ze zbiorów krajowych i zagranicznych pozwalają czytelnikowi zajrzeć, w niedostępne dotąd, przestrzenie jego prywatnego życia.

Z publikacji dowiemy się m.in. jaką kawę i gdzie lubił pić, co czytał. Poznamy specyficzne poczucie humoru – ujawniające się w różnych okolicznościach, wybierzemy się na spacer z najbliższym przyjacielem – psem Morycem, odwiedzimy miejsca, które były dla niego niezwykle ważne.

Odkryjemy zamiłowania bohatera do elegancji odnoszącej się tak do ubioru, jak i otaczania się pięknymi przedmiotami.

Wystawa „Człowiek w Meloniku” i książka „Korfanty jakiego nie znacie” są realizowane przez Instytut im. Wojciecha Korfantego w ramach obchodów 150. rocznicy urodzin Wojciecha Korfantego.

Zdjęcie ze zbiorów: Bibliothèque nationale de France Gallica

MIASTO U PODNÓŻA GIEWONTU

Zauroczyło go to miejsce, oddał mu swoją uwagę. Znajdował w nim ukojenie i radość. Było bezpieczne, spokojne, dawało rodzinie poczucie bezpiecznej przystani, w chwilach trudnych uspokajało nerwy. Na zachowanych fotografiach widać uśmiech na twarzy Korfanteo, gdy przebywał w Zakopanem ze swoimi najbliższymi. To był dobry czas w jego życiu.

Latem 1903 roku przybył do Zakopanego jako młody, początkujący polityk – przedstawiciel Koła Polskiego, poseł niemieckiego Reichstagu:

...chłopiec młody, przystojny, nosił góralski kapelusz, wszędzie miał sympatię.

W sali hotelu „Morskie Oko” miał wygłosić odczyt dotyczący sytuacji politycznej na Górnym Śląsku. Słuchacze licznie stawili się 4 sierpnia 1903 roku, o godzinie 5 po południu.

Posel Korfanty będzie mówił o stosunkach na Śląsku. Temat, jakoż osoba prele-

genta dają nam pewność, że odczyt odbędzie się przy licznych udziale publiczności. Dochód z odczytu przeznaczyl pan Korfanty na ofiary robotnicze w Hucie Laury. Przy tej sposobności zaznaczamy, że na ten sam cel wydał p. Ligoń z Katowic karty pocztowe z portretem posła Korfanteo i że odkrytki te są do nabycia w naszej administracji i w większych sklepach zakopiańskich. Wiadomość tę czujemy się w obowiązku podać szerszemu ogółowi, gdyż mamy tu jedną ze sposobności zastosowania narodowej samopomocy. Tam na Śląsku giną ludzie dla sprawy narodowej, więc my z innej dzielnicy pomóżmy im w nieszczęściu, aby była jedność między nami.

Nazajutrz lokalna prasa komentowała:

Odczyt posła Korfanteo przyciągnął liczne zastępy słuchaczy. Wobec napelnionej publiczności Sali, p. Korfanty przedstawił rozwój uświadczenia narodowego na Śląsku, urozmaicając swoje przemówienie faktycznymi epizodami, które doskonale ilustrowały zasadnicze cechy życia polskiego ludu. W dalszym ciągu prelegent zdał sprawę z ostatniej walki wyborczej, ze stanu obecnego śląskiego społeczeństwa i pokrótce nakreślił cele i zadania pracy narodowej na przyszłość. Po odczycie został p. Korfanteo

wręczony adres uznania opatrzony bardzo licznymi podpisami.

Dziesięć dni później udzielił wywiadu petersburskiemu dziennikarzowi „Kraju”. Spotkali się, w towarzystwie małżonki Elżbiety, na werandzie cukierni hotelowej w Zakopanem. Było to ulubione miejsce warszawskich turystów, którzy, jak podaje piszący, preferowali bawarskie stroje. Oddawali się przyjemności spożywania delikatnego wina lub gorzkiego piwa. Miejsce o tyle było ciekawe, iż stąd rozpościerał się widok na „ciemne góry”. Ludzie czuli się tu swobodnie. Gwarowi i śmiechowi towarzyszyły dźwięki tatrzańskiej orkiestry przygrywającej wiedeńskie akordy.

Zakopiański czas wspominał też jego przyjaciel Kornel Makuszyński:

A bratem – Tatą umiał być Wojciech Korfanty zgoła wedle najprzedniejszych wzorów z cyganerii. Kiedy zmęczona dusza posrebrzyła się już siwizną, zmieł jakoby ten człowiek, twardy dotąd jak skała. Orzeł ukrył szpony i przysiadł na nasłonecznionym szczycie. Najczęściej w Zakopanem, gdzie miał małą siedzibę, złotym drzewem żywicznym pachnącą. Zdarzało się, że ta chałupina nad potokiem, w której oknach gorzały płomienie pelargonij, napelniała się mnogością ludu: Kto żyw

ze sztuki, z literatury i malarstwa, aktor, albo też muzykant wspaniały, wchodził tu jak do siebie i czynił zgiełk. Każdy Ślązak obecny był obowiązkiem, bo jakże mogło być inaczej? Były to sympozjony uroczyste i tak przyjazne, że ich zapomnieć nie sposób. Piastowskie uczyły.

Znani goście odwiedzali zakopiańską willę, która na cześć żony Wojciecha została nazwana „Elżbieciną”. Rodzina Korfantych nabyła nieruchomość w 1923 roku.

Korfanty – „z prostych ludzi” – gościnnie był po prostu i wzruszająco szczerze. Byli tam i tacy, co nie śmieli zdobyć się na zażyłość i zachować pragnęli „patos dystansu”, wobec człowieka, co wykuł sobie wstęp osobny na spisu historii. Tych Korfanty obejmował ramieniem i śmiechem rozwałował zapory. Jasno i dobrze było w zakopiańskiej chałupie co się zowie „Elżbiecina”.

A temu niezmiernie utrudzonemu człowiekowi też dobrze było w Zakopanem. Chodził po nim, lecz nigdy sam. Zawsze wiódł za rączkę małą dziewczynkę, dziecko roześmiane: najukochańszą wnuczkę. Tacy bowiem jak On – „z prostych ludzi” – kochają swoich najbliższych rozczulającą miłością.

Aleksandra Goniewicz

TATRY. Z drogi do Morskiego Oka

MOBILNE CENTRUM DIGITALIZACJI PRZENOSIMY HISTORIĘ DO INTERNETU!

Mobilne Centrum Digitalizacji (MobiDIG), funkcjonujące w ramach Instytutu Korfantego, nieodpłatnie wspiera podmioty kultury oraz osoby prywatne w digitalizacji i udostępnianiu do domeny publicznej zasobów materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego województwa śląskiego.

MobiDIG to specjalistyczna mobilna pracownia digitalizacyjna wyposażona w sprzęt do wykonywania: skanów płaskich 2d, skanów chmur punktów 3d (obiektów architektonicznych i niewielkich przedmiotów codziennego użytku), profesjonalnych nagrań audiowizualnych i fotografii dokumentacyjnej. Przy pomocy naszego wyposażenia upamiętniamy dziedzictwo:

- * materialne – m.in. kroniki, książki, fotografie, plakaty, wydawnictwa, artefakty, przedmioty codziennego użytku, stroje, małą architekturę;

- * niematerialne – m.in. zwyczaje, obrzędy, tradycje, historia mówiona, wspomnienia.

Pomysł na taką pracownię zrodził się z potrzeb społeczności lokalnych zgromadzonych wokół małych instytucji kultury rozsianych po całym województwie śląskim. Na jego stworzenie pozwolił projekt „Śląskie Digitarium...”, o którym więcej przeczytać można na stronie Instytutu – www.institutkorfantego.pl/ lub skanując kod QR.

Dzięki pracy terenowej Mobilnego Centrum Digitalizacji dokumentujemy różnorodność kulturową Województwa Śląskiego. Współpraca z etnologami, etnografami i badaczami z działów

Obserwatorium Kultury oraz Centrum Dziedzictwa Kulturowego tworzy opracowania prezentujące tę różnorodność.

Z jednej strony są to profesjonalne opracowania przekładające się na wystawy fotograficzne, bazę zdjęć i filmów, prelekcje, porady eksperckie oraz publikacje książkowe. Warto tutaj wyróżnić te pozycje, które zdobyły już uznanie odbiorców, takie jak: „Tropem badaczy Zagłębia Dąbrowskiego”; „Czas niezwykły. Obrzędowość doroczna na Górnym Śląsku”, czy też tegoroczne wydawnictwo badawcze „Walory kulturowe Ziemi Częstochowskiej” oraz album „Kult świętej Barbary w Zagłębiu Dąbrowskim”.

Oprócz tego praca badawcza szerzej dostępna jest w zbiorach Śląskiej Biblioteki Cyfrowej, gdzie w ramach kolekcji tematycznych można zapoznać się z unikatowymi walorami etnologicznymi i etnograficznymi z całego województwa. Kolekcje tematyczne, jakie dostępne są aktualnie to:

- * Architektura i Zabytki
- * Historia Mówiona
- * Lokalni Twórcy
- * Miejsca Pamięci
- * Tradycja i Obrzędowość
- * Wiedza i Upowszechnianie

Tworząc te kolekcje jesteśmy otwarci na przedstawicieli społeczności lokalnych, z którymi się spotykamy. Dzięki współpracy z ambasadorami Mobilnego Centrum Digitalizacji w terenie stworzyliśmy cyfrowe wizytówki takich miejsc jak: Bazylika Piekarska, Mauzoleum Dietla w Sosnowcu, Kościół Rzymskokatolicki Pw. św. Wawrzyńca w Bobrownikach, Zabytkowa Hala Remontowa Kolei Wąskotorowej, Kościół Rzymskokatolicki pw. św. Józefa w Sadowie. Upamiętniliśmy Miejsca Pamięci związane z losami Powstańców Śląskich na ziemi Górnego Śląska, a także utrwalamy interwencje programu rewitalizacji zabytków realizowanego przez Województwo Śląskie.

Zespół MobiDIG przykładą też dużą rolę do upowszechniania misji digitalizacji materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego i dzieli się swoją wiedzą oraz know-how. W 2023 roku uczestniczyliśmy w Międzynarodowych Targach Wynalazków i Innowacji INTARG 2023, gdzie odbiorcy z zainteresowaniem poznawali losy innowacji społecznej, jak przez ekspertów nazwane zostało Mobilne Centrum Digitalizacji. Uczestniczyliśmy również w I Międzynarodowym Kongresie Edukacji Pozaformalnej, w trakcie którego opowiadaliśmy o współpracy z pasjonatami i społecz-

nościami lokalnymi, które chcą digitalizować swoje zasoby przy współpracy z nami, dzięki czemu tworzą załączki cyfrowych archiwów społecznych.

Misją Mobilnego Centrum Digitalizacji jest kontynuowanie powyższych działań z założeniem zwiększenia dostępności materiałów źródłowych w zbiorach Śląskiej Biblioteki Cyfrowej. Zachęcamy do dzielenia się z nami swoimi opowieściami. Mogą nimi być książki, fotografie, pamiętniki, pamiątki rodzinne, artefakty, opowieści, zwyczaje, tradycje, wspomnienia. Zapraszamy do współpracy! Po podpisaniu umowy licencyjnej indywidualnie dopasujemy harmonogram do zakresu prac, które będą wykonane. Wspólnie tworzymy wirtualne dziedzictwo Województwa Śląskiego!

Lukasz Dziuba

Masz pomysł na współpracę?

Skontaktuj się z nami!

mcd@institutkorfantego.pl

tel. 32 2017 781

ROK 2023

Z OBSERWATORIUM KULTURY

O kulturze jako potencjale rozwojowym napisano do tej pory bardzo wiele. W Obserwatorium Kultury wierzymy, że kultura to skrzynka z narzędziami niezawodowej edukacji dla wszystkich, a także pole uspołecznionej polityki publicznej przekształcającej rzeczywistość na lepszą.

Niezawodową edukację rozumiemy tu jako sferę rozwoju i aktualizowania kompetencji potrzebnych nam do radzenia sobie z wyzwaniami coraz bardziej złożonych społeczeństw i procesów gospodarczych.

W Obserwatorium Kultury wdrażamy dwie długofalowe inicjatywy rozwojowe oparte o strategiczną współpracę z Fundacją Rozwoju Systemu Edukacji w programie Erasmus+ oraz Narodowym Centrum Kultury w Warszawie w ramach ogólnopolskiego programu „Bardzo Młoda Kultura”.

Jesteśmy instytucją akredytowaną w programie „Erasmus+ Edukacja dorosłych” na lata 2021-2027. Z naszej wyjątkowej oferty poszerzenia wiedzy i umiejętności podczas zagranicznych mobilności edukacyjnych skorzystali już pracownicy Instytutu oraz niezależni animatorzy kultury z regionu. Uczestniczyli oni w kursach i szkoleniach ukierunkowanych na włączanie społeczne i różnorodność, psychologię, ale także managerskich oraz tych poświęconych technikom animacji kultury oraz pracy z dziedzictwem kulturowym. Dzięki rozwojowi współpracy pomiędzy Instytutem a beneficjentami programu, rozbudowujemy ofertę niezawodowej edukacji dorosłych, w tym dla osób z mniejszymi szansami, poszerzając grono odbiorców działań Instytutu, ale także szerszych partnerskich inicjatyw sieciujących. Co ważne, Instytut w pełni finansuje proponowane przez uczestników zagraniczne kursy i szkolenia, gwarantując wsparcie logistyczne oraz językowe. Nabór osób chętnych do projektu prowadzony jest w sposób ciągły. Skontaktuj się z nami i dowiedz się, jak podjąć współpracę!

W 2023 roku Instytut wygrał konkurs na pełnienie funkcji operatora programu „Bardzo Młoda Kultura” w województwie śląskim, zajmując drugie miejsce na liście rankingowej. To już trzeci raz, gdy Instytut realizuje ten program, w latach 2016-2018, 2019-2021 także był jego operatorem wojewódzkim. W poprzednich latach program miał na celu zbliżyć do siebie dwa sektory – kulturę i oświatę. Była to naczelną ideą, która przyświecała realizacji tego projektu. Chodziło o realne wspieranie edukacji kulturowej na rzecz dzieci i młodzieży. W 2023 roku jako pierwszym roku trzeciej edycji programu wprowadzono znaczące zmiany. Wynikały one z pogłębionej analizy poprzednich lat, ale także ze zmian, które dotknęły współczesność. Główną z nich, jest silne ukierunkowanie programu, na podmiotowy udział młodzieży w kulturze.

W 2023 r. „Bardzo Młoda Kultura” integrowała działania diagnostyczne i szkoleniowe, tak by docelowo sfinansować proponowane przez młodzież inicjatywy realizowane w różnych częściach regionu, na łączną kwotę 60.000 zł. Budżet programu do 2025 sięga ponad pół miliona złotych. W 2024 roku zorganizowany zostanie kolejny nabór inicjatorów wzmacniający ich sprawczość, budujący wiedzę, pozwalający doświadczać – poprzez inicjatywy oparte o lokalne dziedzictwo kulturowe, dziedziny sztuki, interakcje społeczne – wartości edukacji kulturowej.

Warto odnotować także dwie innowacje Obserwatorium Kultury, poświęcone postaci Wojciecha Korfanteo w 150-lecie jego urodzin, wymykające się tradycyjnemu rozumieniu edukacji historycznej.

Pierwsza z nich to „Rajza z Korfantym” – ogólnopolska sieć inicjatyw edukacyjnych i kulturalnych realizowanych wspólnie z partnerami na terenie Polski. W 2023 roku zrealizowaliśmy trzy wydarzenia tego typu: w Gdańsku, Warszawie i na Dolnym Śląsku. W ramach spotkań

animatorów i edukatorów kultury prowadzone były działania przybliżające uczestnikom projektu bogactwo historii i tradycji Górnego Śląska. Chcieliśmy w ten sposób wzmocnić kapitał wiedzy oraz świadomość historyczną Górnego Śląska wśród obywateli całego kraju, zwłaszcza w środowiskach osób odpowiedzialnych za transmisję wiedzy. „Rajza...” poprzez interdyscyplinarny i atrakcyjny program miała na celu skomunikować przeszłość z teraźniejszością. W swym przekazie stawialiśmy Wojciecha Korfanteo jako symbol inspirujący refleksję o aktualnie ważnych społecznie kwestiach. Wspólne działania sprzyjały odkrywaniu wartości małych ojczyzn i ich znaczenia w kształtowaniu dobra wspólnego, a także wskazywały miejsce Polski we wspólnocie europejskiej.

Druga z inicjatyw to Fundusz Korfantowski koordynowany przez Obserwatorium Kultury. W 2023 roku aż sześć instytucji i organizacji otrzymało mini-granty na inicjatywy kulturotwórcze o łącznej wartości 45 000 zł. To pierwszy w historii program dotacyjny w całości ufundowany przez Instytut. Animowanie i wspieranie przez Instytut inicjatyw partnerskich skupionych wokół postaci Korfanteo, w tym zwłaszcza działań interdyscyplinarnych i oikologicznych, pozwoliło na wydobycie niesamowitej energii społecznej! Wszystkie działania wpisane zostały w konteksty historii ogólnej, co było szczególnie ważne w Roku Wojciecha Korfanteo.

Dofinansowane inicjatywy to:

* „Gdzie jest Wojtek? Gra miejska – fabularna oraz happening artystyczny”. Partner: Siemianowickie Centrum Kultury

* „Wojciech Korfanty – Ślązak, Europejczyk, demokrat”. Projekt oparty o materiały audiowizualne, charakteryzujący Korfanteo jako niezwykle człowieka: Europejczyka, Ślązaka, demokratę. Partner: Stowarzyszenie Wrazidlok.

* „My sól stela”. Zadanie obejmowało: spotkania autorskie, występy grupy teatralnej „Bajkowe Skarbki Śląska” oraz piknik rodzinny „Wakacje do mety!” oparty na zabawach śląskich. Partner: Biblioteka Miejska w Cieszynie

* „Dzień dobry Panie Wojtku – audio przewodnik”. Audio przewodnik po Katowicach, śladami Wojciecha Korfanteo i jego rodziny – innowacyjna aplikacja webowa, która umożliwia użytkownikom odkrywanie bogatej historii miasta. Partner: Stowarzyszenie MSFF.pl

* „Quiz wiedzy o Wojciechu Korfantym w 150. rocznicę urodzin”. Celem zadania było nowatorskie zwrócenie uwagi na rolę Wojciecha Korfanteo i Górnego Śląska w odradzającej się Polsce. Partner: Instytucja Filmowa Silesia

Film w Katowicach.

* „Pan Wojtuś... Korfanty. Duża historia dla małych dzieci”. Projekt oparty o wyjątkowe wydarzenie dla dzieci, które ulokowane było na pograniczu sztuki i edukacji. Partner: Rydułtowskie Centrum Kultury „FENIKS”.

Podsumowując ten wątek, warto zaznaczyć, że 150. rocznica urodzin Wojciecha Korfanteo była okazją do uczestnictwa członków zespołu Instytutu w licznych konferencjach. W kwietniu br. w Miejskiej Bibliotece Publicznej, im. Jana Pawła II w Opolu odbyła się jedna z nich. Wykład „Wojciech Korfanty 3D” zaprezentowany podczas tego popularnonaukowego wydarzenia, ukazał szeroką gamę działań Instytutu na rzecz popularyzacji postaci Wojciecha Korfanteo w regionie oraz na niwie ogólnopolskiej, a także aktywność w zakresie digitalizacji materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

Program badań etnograficznych tworzy fundament Obserwatorium Kultury, a przystępne opowiadanie o bogactwie kulturowym małych ojczyzn jest jego podstawową funkcją. W październiku br. premierę miała publikacja „Walory kulturowe ziemi częstochowskiej”. Autorami publikacji są dr Robert Garstka i Aleksander Lysko. Bogato ilustrowana książka jest efektem dwuletniego etnograficznego projektu badawczego. Przez ostatnie kilkanaście miesięcy, badacze Instytutu obecni w terenie, dokumentowali wybrane przejawy tradycyjnej kultury (m.in. miejsca pielgrzymek religijnych, małe obiekty sakralne, wielokulturowość, sztuka ludowa), tradycyjne budownictwo, strój ludowy z okolic Częstochowy, a przede wszystkim zwyczaje i obrzędy doroczne. Obrzędy przytoczone w publikacji zaprezentowane są pod kątem występowania na badanym terenie, ich znaczenia i symboliki oraz przeobrażeń jakie zaszły w ich praktykowaniu na przestrzeni ostatnich dziesięcioleci. Projekt dofinansowany został ze środków Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

W Obserwatorium Kultury już od dekady z powodzeniem badamy zróżnicowaną przestrzeń kulturową województwa śląskiego, przypomnieć tu warto publikację, pt.: „Tropem badaczy Zagłębia Dąbrowskiego”, oraz kultowy już „Czas niezwykle. Obrzędowość doroczna na Górnym Śląsku”. Wszystkie powyższe publikacje dostępne są w serwisie internetowym Instytutu.

Maciej Zygmunt

JUBILEUSZ OGÓLNOPOLSKIEGO KONKURSU KRASOMÓWCZEWGO

Rok 2023 był wyjątkowy dla Regionalnego Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfanteo ze względu na jubileusz 25 lat Ogólnopolskiego Konkursu Krasomówczego (OKK), skierowanego do młodych adeptów polszczyzny. Uroczysty XXV Finał Konkursu odbył się 10 marca w historycznej Sali Sejmu Śląskiego, gromadząc najlepszych mówców, wyłonionych w drodze eliminacji regionalnych, prowadzonych przez szkoły i placówki kultury w całej Polsce.

Ogólnopolski Konkurs Krasomówczy im. Wojciecha Korfanteo jest skierowany do uczniów klas VIII szkół podstawowych oraz uczniów szkół ponadpodstawowych. Ich zdaniem jest wygłoszenie 5-minutowego przemówienia, nawiązującego do hasła przewodniego konkursu. W 2023 roku

tym hasłem był cytat „Nie zdajemy sobie sprawy z naszej wielkości, lecz także z naszej odpowiedzialności” (Wojciech Korfanty). Podczas finału specjalnie wybrane jury wyłania lau-

reatów i przyznaje nagrody oraz wyróżnienia.

Głównym celem konkursu jest motywowanie młodych ludzi do pielęgnowania języka ojczystego oraz edukacja na rzecz polszczyzny i jej miejsca we współczesnym życiu publicznym.

Twórcą idei i inicjatorem Ogólnopolskiego Konkursu Krasomówczego im. Wojciecha Korfanteo jest Związek Górnośląski w Katowicach. Jako wieloletni organizator Konkursu, konsekwentnie budował jego unikatowy charakter i prestiż.

Na mocy porozumienia ze Związkiem Górnośląskim od 2015 roku rolę organizatora przejął Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfanteo, wzbogacając formę konkursu o szereg działań edukacyjnych.

Nagrody w finale za zajęcie trzech pierwszych miejsc pod postacią wyieczki do Parlamentu Europejskiego ufundowane zostały przez Europoseł Jadwigę Wiśniewską oraz Europoseł Izabelę Kloc. Dodatkowo Regionalny Instytut Kultury im. Wojciecha Korfanteo ufundował dla laureatów 3 statuetki wykonane z mosiądzu nawiązujące do postaci Wojciecha Kor-

fanteo oraz 3 nagrody rzeczowe dla osób wyróżnionych.

Partnerami Instytutu Kultury im. Wojciecha Korfanteo wspierającymi organizację konkursu są: Związek Górnośląski w Katowicach oraz Stowarzyszenie Twórczej Edukacji Polonistycznej w Krakowie.

Honorowy patronat nad Konkursem objęli: Minister Edukacji i Nauki, Wojewoda Śląski, Marszałek Województwa Śląskiego Jakub Chęłstowski, Śląski Kurator Oświaty w Katowicach, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Wydział Polonistyki Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie, Rada Języka Polskiego w Warszawie

Patronami medialnymi nad konkursem objęły: TVP 3 Katowice oraz Polskie Radio Katowice

Malwina Wojtala

PIKNIK RODZINNY Z POLSKIM ZWIĄZKIEM ŁOWIECKIM

12 listopada w Siemianowicach Śląskich na strzelnicy Zarządu Okręgowego w Katowicach Polskiego Związku Łowieckiego odbył się piknik rodzinny pn. „Rodzinna podróż przez wieki”. Wydarzenie zorganizował Instytut im. Wojciecha Korfanteo we współpracy z Zarządem Okręgowym w Katowicach Polskiego Związku Łowieckiego.

Piknik był skierowany do wszystkich mieszkańców Województwa Śląskiego, a uczestnictwo w nim było bezpłatne. Na uczestników czekały liczne atrakcje zgrupowane w trzech strefach: historycznej, fantasy i myśliwskiej.

Sercem strefy historycznej było stowarzyszenie rekonstrukcji historycznych „Nordlige Sverda Hird” oraz Drużyna Najemna Szarego Ducha, którzy przygotowali między innymi pokaz tkania krajk na tabliczkach, rozszyfrowanie wersetu z poematu wikingów pt. „Havamal” zapisanego runami oraz pokaz broni czarno prochowej.

Strefę fantasy tworzyła grupa „Segmentum Polonia” z uniwersum Warhammera 40 000 razem z wystawą cosplayową, stanowisko postapokaliptyczne

z uniwersum Stalkera oraz stanowisko Grupy Powrót Bractwa Śródziemia. Dla dzieci przewidziano turniej walki na bezpieczne miecze piankowe.

W strefie myśliwskiej można było zapoznać się z tradycjami myśliwskimi dzięki pokazowi psów tropiących przy współpracy z sygnalistami oraz punktowi z ptakami łowczymi. Nie zabrakło także atrakcji organizowanych przez stoisko Związku Kynologicznego w Polsce, stoisko promocji dziczyzny Las Huberta oraz stoisko z ekologicznymi kosmetykami.

Akcenty wojskowe zapewniło stanowisko Stowarzyszenia na Rzecz Zabytków Fortyfikacji „Pro Fortalicium” oraz Wojskowe Centrum Rekrutacji Katowice. Nie zabrakło też darmowej grochówki wydawanej prosto z wojskowej kuchni polowej i wyrobów z dzika serwowanych prosto z grilla.

Malwina Wojtala

Pokaz psów myśliwskich podczas pikniku. Fot. Elżbieta Plaza

TRZY PIERWSZE DAMY II RP

Kilkanaście lat temu, rozpoczynając obywatelską służbę w Sejmiku Śląskim, który ma siedzibę w budynku międzywojennego Sejmu Śląskiego, zauważyłam, że w tej zabytkowej budowlu wśród różnorodnych upamiętnień w ogóle nie ma śladów kobiet. Portrety w holu okalającym główną salę sejmową przedstawiają wyłącznie męskie postaci, inne memoriały – tablice, napisy, obrazy przedstawiają bohaterów sprzed wieku, ale nie ma tam bohaterek. Najpierw pojawiło się pytanie o brakującą, kobiecą połowę dziejów Sejmu Śląskiego, ale to był tylko początek, bo bardzo szybko kwerenda pozwoliła mi zobaczyć całą plejadę fantastycznych kobiet.

Jako pierwsza z całą mocą swej niezwykłej biografii przedstawiła się niezwykle wyrazista i charyzmatyczna Janina Omańkowska, która jako druga kobieta w historii Europy otworzyła w Katowicach (w roli honorowej marszałkini-seniorki) sejm regionalny. Za nią weszły na moją osobistą historyczną scenę kolejne cztery kobiety, posłanki autonomicznego Sejmu Śląskiego (1922-1939) – Bronisława Szymkowiak, Maria Gruchlik, Maria Kujawska oraz Elżbieta Korfanty. Warto zauważyć, że mimo wielu rocznic (powstania śląskie, plebiscyt) hucznie obchodzonych w ostatnich latach w naszym regionie, rocznic – podkreślmy – które aż się prosiły o przywołanie pracy posłanek śląskich nadal nie zostały one w żaden znaczący sposób upamiętnione w gmachu dawnego Sejmu Śląskiego.

Elżbieta Korfanty pozostaje wręcz w cieniu podwójnym. Po pierwsze w cieniu męża, po drugie w mentalnym i kulturowym cieniu, skrywającym historię kobiet w znacznie szerszym, systemowym znaczeniu. Dlatego też, gdy Sejm RP uchwalił Rok 2023 Rokiem Aleksandry Piłsudskiej, ale też Rokiem Wojciecha Korfanteo, pomyślałam, że najprawdopodobniej nie doczekamy się szybko Roku Elżbiety Korfanty, a tymczasem śmiało można zestawić jej biografię z rewolucyjnym curriculum vitae Aleksandry Szczerbińskiej po mężu Piłsudskiej. Bardzo zależało mi na pokazaniu Elżbiety w tej roli, ale gdy zaczęłam poznawać żyjącą Aleksandry Piłsudskiej, nieomal natychmiast pojawiła się kolejna, trzecia pierwsza Pierwsza Dama – Maria Piłsudska. Okazało się, że niemal w jednym czasie trzy kobiety określano w Polsce mianem Pierwszej Damy. Postawiłam więc na projekt, który oddawałby im głos, bo nieustannie wracało do mnie pytanie – jak się z tym czuły. Chciałam je zadać im samym, ale, że to niemożliwe, zapytałam o to ich biografki, pytając, co możemy wyczytać z dostępnych źródeł, nakładając nań odpowiednie filtry oraz całą dostępną, współczesną wiedzę, nie rezygnując jednak z odrobiny intuicji emocjonalnej.

PROJEKT

Tak powstał pomysł projektu Maria, Aleksandra, Elżbieta – Trzy I Damy II RP? Ostatecznie sprowadzający się do

pytania o niejednoznaczne dziedzictwo Pierwszych Dam w historii Polski i Śląska.

Projekt, jako całość jest próbą odpowiedzi na tytułowy znak zapytania, który zapewne budzi zdziwienie. Trzy? To niemożliwe, a jednak sytuacja ta widziana z perspektywy historii kobiet przynosi taką właśnie zaskakującą interpretację, dostrzegając w roli pierwszych polskich Pierwszych Dam nie jedną, a trzy kobiety pełniące tę funkcję prawie równocześnie. Jedną z nich – Aleksandra Piłsudska – jest już obecnie bardziej rozpoznawalna, ale pozostałe dwie – Elżbieta Korfanty i Maria Piłsudska – wciąż czekają na docenienie i odkrycie. W tym projekcie patrzymy na bohaterki z nowej perspektywy, w sposób bardziej ukierunkowany na wspólnotowe, historyczne doświadczenia kobiet tamtego czasu (jak choćby korzystanie z biernych i czynnych praw wyborczych). Odrzucamy stereotypowe ujęcia ich losów. Badamy je ponownie przez opisy i interpretacje nieograniczające ich do żon wielkich mężów. Pełnione przez nie role Pierwszych Dam – z różnych przyczyn – mają niejednoznaczne kontury. Aleksandra nie była żoną Marszałka, gdy została Pierwszą Damą. Maria, będąca wówczas jego żoną została odtrącona, co nie było jednoznaczne z odebraniem jej tytułu, a Elżbieta była Pierwszą Damą „tylko” dla Górnego Śląska.

W tym sensie projekt o trzech pierwszych Pierwszych Damach jest archeologią kobiecych postaw w roli Pierwszej Damy. Bazą dla tych wykopalisk są trzy autorskie biogramy zawarte w publikacji projektowej. Wiedza o bohaterkach przekazywana jest w formie performatywnej. Osoba prowadząca i uczestnicy warsztatu rekonstruują postaci i ich historie, tworząc mini-spektakl. Znaczące jest to, że do faktów historycznych mogą – pracując nad rolami – dołączyć własne intuicje, emocje i uczucia.

SCENOGRAFIA

Scenografia projektu składa się z kilku elementów: ze stuletniego kobiecego kufra podróżnego, wewnątrz którego w równie zabytkowych, z pietyzmem odrestaurowanych pudłach na kapelusze znajdują się trzy zrekonstruowane, według dostępnych źródeł, charakterystyczne dla Aleksandry, Marii i Elżbiety nakrycia głowy. W projekcie służą one jako rekwizyty pomagające utożsamić się z postaciami bohaterek.

W pierwszej części osoby biorące udział w performansie otrzymują porcję wiedzy w formie wykładu połączonego z prezentacją zdjęć, dokumentów, ciekawostek. Po zaznajomieniu się z losami pierwszych Pierwszych Dam II RP uczestnicy podzieleni na grupy czytają jednoaktówkę, która opisuje wyobrażone spotkanie trzech dam w poczekalni dworca w Zakopanem. Ostatnia część polega na twórczym odegraniu scenki. Przygotowanie do zagrania aktu odbywa się poprzez moderowane (przez kuratorkę) rozmowy w grupach. Każda grupa wy-

biera i przygotowuje jedną osobę spośród swego składu. Takie formowanie roli, kreacja emocji, fantazja podparta faktami świetnie służy tworzeniu randomowych opowieści o przeszłości, aby je lepiej poznać i zrozumieć.

PODSUMOWANIE

Projekt składa się z publikacji, zawierającej zbeletryzowane biografie historycznych bohaterek oraz z jednoaktówki i scenografii fakultatywnego warsztatu teatralnego. Elementy projektu – wydawnictwo, jednoaktówka oraz scenografia – są kompaktowe i mobilne, mieszczą się w niewielkiej skrzyni podróżnej.

W stuletnim meblu znajdziemy atrakcyjne graficznie wydawnictwo z tekstami Katarzyny Drogi, Elżbiety Jodko-Kuli i Barbary Szmatoch, autorkami znanych książek i artykułów o Pierwszych Damach II RP. Każda biografia zakończona jest tekstem opatrzonym pytańkami: co mogłaby dawna bohaterka powiedzieć współczesnym kobietom i społecznościom? To most, który łączy projekt ze współczesną dyskusją o roli kobiet w przestrzeniach publicznych, w polityce, kulturze, sztuce, gospodarce. Rok 2024 przyniesie Polsce nową Pierwszą Damę, na pewno pojawią się nowe porównania i nowe inspiracje do snucia kolejnych opowieści podczas projektowych warsztatów.

Ponadto zawartość kufra stanowią oryginalne – skórzane i kartonowe pudła – w których znajdują się odtworzone kapelusze Marii Piłsudskiej, Elżbiety Korfanteo oraz Aleksandry Piłsudskiej. Kapelusze odtworzono na podstawie archiwalnych zdjęć w skoczowskiej fabryce kapeluszy POLKAP SA, manufakturze, której historia – co istotne – sięga czasów pierwszych Pierwszych Dam. Podążając śladem historycznych nawiązań, na miejsce inauguracji projektu wybrano budynek przy Szafranka 9 w Katowicach,

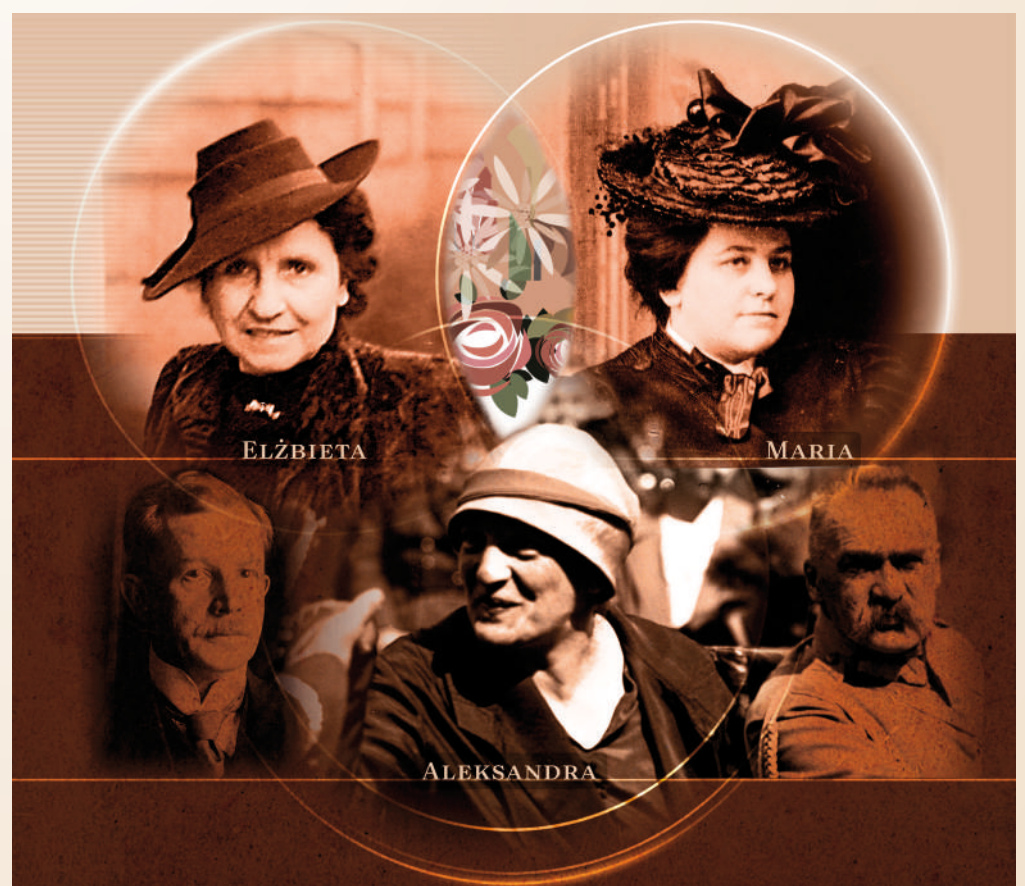
gdyż to tutaj po II WŚ mieszkała Elżbieta Korfanty (obecnie jest to siedziba Muzeum Historii Katowic). Symboliczna jest też data premiery – 28 listopada – 105 rocznica wywalczenia przez Polki praw wyborczych.

Projekt, oprócz publikacji, zawiera też inscenizację na trzy głosy, autorstwa Bożeny Donnerstag, twórczyni wielokrotnie nagradzanej za znakomite jednoaktówki w języku śląskim. Mini spektakl opowiada o wymyślnym, ale historycznie możliwym (w latach dwudziestych ubiegłego wieku) spotkaniu Marii, Elżbiety i Aleksandry. Didaskalia sugerują, że doszło do niego w pustej kawiarni lub poczekalni na dworcu w Zakopanem (wszystkie panie w rzeczywistości często bywały u podnóża Tatr w stolicy międzywojennej bohemy). Dwie Polki i Ślązaczka, trzy nieco nieoczywiste pierwsze Pierwsze Damy, odbywają bardzo prywatny, daleki od oficjalności i konwenansów trilog o swoich losach, niezwykłych rolach, w które przyszło im się wcielać w prawdziwym życiu.

Scenariusz jednoaktówki, częściowo w języku śląskim, jest jednocześnie propozycją fakultatywnego warsztatu teatralnego, będącego próbą odpowiedzi na znak zapytania umieszczony w tytule projektu Maria, Aleksandra, Elżbieta – Trzy Pierwsze Damy II RP?*

Projekt Regionalnego Instytutu Kultury imienia W. Korfanteo został zrealizowany z okazji ustanowienia przez Sejm RP roku 2023 Rokiem Aleksandry Piłsudskiej oraz Rokiem Wojciecha Korfanteo.

Małgorzata Tkacz-Janik

Dworzec w Zakopanem, w tle Giewont. Zbiory: domena publiczna, Polona

Pocztówka (Jelenie), przed 1900 r. Zbiory: domena publiczna, Polona

ZESPÓŁ REDAKCYJNY: Łukasz Dziuba, Aleksandra Goniewicz, Malwina Wojtala, Małgorzata Tkacz-Janik, Maciej Zygmunt
SKŁAD I ŁAMANIE: Katarzyna Kiołbasa, Łukasz Rosicki
KONCEPCJA GRAFICZNA: Aleksandra Goniewicz, Katarzyna Kiołbasa

ISBN 978-83-960932-5-7 Nakład: 1.000 egz.

Województwo
Śląskie

Instytut
im. Wojciecha
Korfantego

Instytut im. Wojciecha Korfantego
jest instytucją kultury Samorządu
Województwa Śląskiego.